

Magyar fényképgyűjtők

Beszélgetés Borda Márton Áronnal

Neves antikvárius családból származol, a középgenerációhoz tartozol. Az antikvárius tanultság magával hozza-e a gyűjtési szenvedélyt? Egyértelműen következik ebből és érthetővé válik a régiségek iránti vonzalom?

Nem feltétlenül, számos példa van az ellenkezőjére. Nekem első szenvedélyem a kéziratok gyűjtése volt, azután a dedikációk is kezdtek érdekelni. A családi háttér azonban pótolhatatlan pluszt ad, ha valakinek érzéke és érdeklődése van efféle szakma, szenvedély iránt. 18. születésnapomra például egy Juhász Gyula kéziratot kaptam, egy kedves versemét, amit azóta is őrzök.

Reutlinger: *Cleo de Merode* portréja, mint balerina, 1897 k., színezett albumin, kabinet

Mikor és miért kezdte el a fénykép iránt érdeklődni, majd a fényképekkel foglalkozni? Ki segítette ezt a tanulási folyamatot és milyen szakirodalom volt kezdetben a segítségére a fényképek korának, technikájának meghatározásában?

2004 őszén szüleimnél rendrakás közben egy vizitkártya akadt a kezembe, és a hölgy arca, ruhája, meg a kép hangulata megfogott, és elkértem édesanyámtól. Jó egy évi szünet után - az Amicus antikváriumban töltöttem segédéveimet – egy kissé hiányos fényképalbum került az üzletbe, vegyes, túlnyomórészt felvidéki vizitkártyákkal. Árazás közben a képek hangulata és a hátlapok változatossága olyannyira megfogott, hogy pár nap alatt a felvételek jórészét megvásároltam, és azután kezdtem el rendszeresen fényképeket gyűjteni.

Első szakkönyvem Szakács Margit: *Fényképészek és műtermek Magyarországon* című könyve volt. Kezdetből segítették a datálást a fényképeken esetleg olvasható dedikációk dátumai, vagy a ritka esetben található nyomtatott vagy bélyegzett évszám.¹ Szakács bevallottan nem is törekedett teljességre, csak a Magyar Nemzeti Múzeum állományát dolgozta föl. Kormeghatározása sem mindig pontos, arról nem is szólva, hogy sokszor 40–60 éven át is működő műtermeknél az időhatár konkrét kép esetében nem sokat segít. A divat és számos más szempont ismerete ma már megkönnyíti a kormeghatározást, de kezdőként ezekről szinte semmit sem tudtam. Minden nappal tanul az ember valamit, és sohase lesz vége, de ez is épp az egyik szépsége ennek a hivatásnak.

Koller Károly: gróf Csáky Albin portréja, 1885 k., albumin, makart (208x100 mm)

Kétféle gyűjtési köröd van, válasszuk ketté: az egyik a recto-verso digitális katalógus, amely mára 10 000 darabból áll, a másik pedig egy saját magángyűjtemény, amelyet a kezdedbe került képek közül, saját ízlésed által diktált szempontok szerint válogattál össze. Az első egyfajta nyilvános gyűjtemény, megismételhetetlen, mert hasonlóan a Fortepan adatbázishoz, nem volt célja az eredeti pozitívok megőrzése. Elfogadott forrás ma már a kép, amely jó minőségben van beszkenelve előlapjával és hátlapjával együtt. Az újabb keletű, digitális bázisoknál nem cél megőrizni a fényképeket. Jelen esetben azért, mert eladásuk által csökkenteni lehetett az egyre nagyobb költségeket.

A fenyiratok.hu 2013 tavasza óta működik és törekszik arra, hogy megbízható és pontos adatokkal operáljon. A honlap tartalmazza az archívum címszó alatt található *recto-verso* katalógust, amely néhány év alatt adatbankká nőtte ki magát, a korábbi gyakorlattól eltérően az előoldal cégjelzéseit és a színvariánsokat is rögzíti. Szakács Margit három részre tagolta adatbázisát: pest-budai, vidéki és külföldi műtermek szerint jegyzi őket. A külföldön létezett műtermek (hacsak az üzemeltető, a fényképész stb. nem magyar) szerintem legyenek az ottaniak dolga, a tagolást a Magyar Korona határain belül nem látom indokoltnak. Például Uher Ödön többek között Bártfán, Nagykanizsán, Budapesten és Bécsben is üzemeltetett műtermet. Az archívum folyamatosan bővülő adatbázis, a Nagy-Magyarországon működött, kartonra kasírozott fényképeket készítő fényképészek és műintézetek összes kartonvariációját törekszik

összegyűjteni, amelyek a határon belül készültek, vagy a hátlap feltüntet magyarországi fiókműtermet is. Elsősorban gyűjtők és szakemberek számára nyújt segítséget, mert „kommentárt” nem tartalmaz, de a cégeken, társulásokon belül (sok esetben csak feltételezett) időrendben igyekszik sorba tenni a kartonokat, cégjelzéseket. Jelenleg közel 1500 fényirda hozzávetőlegesen 10 000 cégjelzését, illetve azok esetleges színvariációját rögzíti. Az adatbázis online változatban, fizetés és regisztráció nélkül, szabadon áll az érdeklődők rendelkezésére.

A recto-verso katalógust most egy kép szemlélteti ebben a bemutatkozásban, miért ezt választottad? Melyik hátoldalt érdemes kiemelni?

Kiemelés esetén legalább 100 lenne az a szám, amely valamelyes áttekintést nyújthatna a fellelhető rajzok, feliratok sokszínűségéről, a gyönyörű grafikai alkotásokon át az érdekes feliratokig. Például Aberle Gusztáv „Zahntechnisches & Fotografisches Atelier” felirata (fogtechnikusi és fényképészeti műterem), vagy Iliny Chikán Ignác önmagát „fényképész s olasz nyelvtanárként” hirdető hátlapja. Az általam választott hátlap sem egyik, sem másik, de különlegessége a ritkaságán kívül, hogy gömblámpa látható rajta, sugaraiban „Este borús időben

művészies fölvételek villanyfény mellett” felirattal. A Rivoli fényképtársulat által készített fénykép jobb alsó sarkában látható szárazbélyegző a felvétel és a nagyítás idejét és így a karton használatának évét (1904) is bizonyossá teszi.

Önálló egységként csoportosítottam az archívumban a hátlapokon található műterem-ábrázolásokat. A *recto-verso* katalógusban fent van a teljes hátlap, amelyen látható, milyen a karton és a műteremrajz aránya. Helfgott Samu neves városligeti gyorsfényképész például fényképezett épületábrázolást terveztetett fotói hátoldalára, majd ezt grafikai változatban is elkészíttette és használta.

Mindszenty Béla műterme Pozsonyban feltűntette, hogy műtermét 1871-ben alapította (bár én még nem láttam korai képeiből egyet sem) és 1909-ben újrapiáltette. Az új műintézet 17 helységgel működött a felirat szerint. Az műterem belsejét is feltűnteti a grafikán, ahol középpontba helyezte a fényképezőgépet, és jól kivehetők a szalon bútorai is.

Milyen technikai apparátus kellene ahhoz, hogy a már beszakent, sorba rakott képeket egy olyan digitális rendszerbe lehessen konvertálni, ahol a képek alatt évszámok is szerepelnek?

Nem kell hozzá más; ez programozás kérdése.

A másik gyűjteményed eredeti képekből áll, kiváló, különleges 1860–1920 között készül darabok. Technikailag tehát az úgynevezett „kemény hátú” vagy „öreg fotó” idősakra koncentráltál.

Igen, így igaz, de kis részben korábbi és későbbi képeim is vannak.

Hozzávetőlegesen 500 felvétel képezi az alapot, bár ez a szám állandóan változik. A gyűjtés legfontosabb szempontja, hogy valamiért megtetszik egy kép, vagy emlékek fűznek hozzá. Másrészt elteszek olyan különlegességeket is, amelyeket valamikor esetleg publikálni szeretnék. Más a tudományos szempontú gyűjtés, akkor minden elérhető darab, legyen az jó vagy rossz, bármilyen állapotban gyűjtendő. Az előbbi szempont szerinti szubjektív gyűjtemények elég változatos képet mutatnak, mint az én gyűjteményem esetében is.

Például Veress Ferenc felvételén, melyen Jókai Mór és Laborfalvi Róza látható.² A felvétel dátuma ismert, 1871. április 5. Különlegessége nemcsak az, hogy ez az első közös fénykép a neves házaspárról, hanem hogy eddig eredeti pozitív csak egy, nem teljes változat volt ismert (Kiscelli Múzeum tulajdona). Ez a teljes felvétel csak a *Vasárnapi Újság* 1893. december 31-iki közlésében jelent

Rivoli fényképészeti és festészeti műterme versója, 1904, celloidin, promenade (210x115 mm)

Veress Ferenc: *Jókai Mór és felesége Laborfalvi Róza portréja*, 1871, albumin, kabinet

Tosara, Fernando: *Eleonora Duse portréja*, Vetsera Maria tulajdonosi bélyegzőjével, 1885 k., albumin, kabinet

meg először, ahol tévesen a házaspár ezüstlakodalmát (1873) adják meg, mint a készítés évét. Az itt közölt pozitív hátlapján Nagy Miklósnak (1840–1907), az újság szerkesztőjének bélyegzője látható, valamint ceruzás feliratok a sajtóközlésre vonatkozóan. Ez alapján bizonyos, hogy ez a példány volt az, melyről annak idején a *Vasárnapi Újság* reprodukciója készült.

Madridban és Lisszabonban működött Ferdinand Tosara fényképész. Felvételén Eleonora Duse (1858–1924) olasz színésznő mellképe látható. A fénykép jobb alsó sarkában a budapesti Calderoni cég szárazbélyegzője bizonyítja, hogy ezt a példányt Budapesten árusították. Ebben eddig semmi különös nincsen. Viszont a portré

felett Vetsera Mária (1871–1889) bárónő tulajdonosi bélyegzője (lehetne hagyatéki is, de a körülményeket tekintve ez alig valószínű) látható „Baronesse Mary Vetsera” felirattal. Ezzel a felvétel egyedivé válik, és felvetődik a kérdés, hogy került Vetsera bárónőhöz ez a felvétel, magának vásárolta-e (családjával néhányszor járt Budapesten), vagy kapta valakitől, és ha igen, kitől és miért? Még az sem zárható ki teljesen, hogy esetleg magának Rudolf trónörökösnek az ajándéka volt, aki gyakran fordult meg hazánkban. A kérdésre biztos válasz valószínűleg sohasem lesz, csak egy apró ecsetvonást ad a halála körülményei miatt amúgy is legendává vált bárónő életéhez.

Néha humoros fényképek is az ember kezébe akadnak, egyik ilyen kedves felvételem négy – sajnos számomra ismeretlen – nőt ábrázol, mintegy háttérrel állnak/ülnek a közepén fekvő kutya előtt, aki patriarchális fesztelenséggel hever az előtér középpontjában. Fején kendő, szemüveg rajta, és egy pipát lógat ki *more patrio* az agyari között! Hecskó Mór nagyikikindai műtermében készült a fénykép, de a megrendelés körülményei és okai tekintetében csak fantáziánkra hagyatkozhatunk.

Licskó Jánosnak 1862–65 körüli fényképe egy Széchenyit ábrázoló mellszobor mellett ülő férfit ábrázol, akiről nem tudom mindmáig, kicsoda; de az bizonyos, hogy nem Madách Imre. A *Magyarság* című lap 1928. október 7-iki száma mégis *Madách Imre ismeretlen fényképe nőtlen korából* képaláírással közli.³ Eltekintve attól, hogy a férfi még csak nem is nagyon hasonlít a neves költőre, a *verso* felirata, grafikája és egyéb stílusjegyek alapján 2–5 évvel későbbi is, mint Simonyi Antal és Mayer György ismert

portréi. Nem is beszélve arról, hogy Madách esküvője 1845 nyarán volt. Egy sor képaláírásban sikerült két kapitális bakot is lőnie a jámbor publikálónak!

Van, hogy a fotótörténeti különlegesség egyben megrázó emberi tragédia emléke is. Simonyi Antal 1863-ban készült felvételén egy ágyban fekvő fiatalember látható, aki a hátoldal korabeli, grafitceruzás felirata szerint nemes Kapczy Kálmán (1843–1864). Utánajárva a dolognak kiderült a következő: iskolatársával, gróf Károlyi Tiborral az uszodában egyszerre fogták meg egy fürdőkabin kilincsét, amiből szóváltás támadt, végül Kapczy öklével többször Károlyi arcába ütött.⁴ Tanáraik fegyelmivel elsimították a dolgot, de Károlyi a tanév végével szabályszerűen párbajra hívta ki Kapczyt, melynek során pisztollyal a lányékába lőtt. Sebébe a szerencsétlen hosszú hónapok szenvedése után belehalt. Fotótörténeti érdekessége a képnek az, hogy a fényképész azt a házhoz kiszállva készítette el, az ilyen felvétel ritka a hatvanas években.

Simonyi Antal: *Kapczy Kálmán portréja betegágán*, 1863–64, albumin, vizitkártya

Hecskó Mór: *Négy ismeretlen nő kutyával*, 1903, celloidim, kabinet

Hecskő

Fő utca

N. KIKINDA.

Glatz Tivadar: Két stolzenburgi (Szelindek) presbiter portréja, 1868 színezett albumin, kabinet

A néprajzi fényképezés kezdeteihez vezet bennünket Glatz Tivadar nagyszombati fényképész két népviseletbe öltözött szász (Stolzenburgban lakó) presbiter férfit ábrázoló egész alakos portréja. Az egyik férfi díszes kabátján az 1842-es évszám is látható, mely bizonyítja a díszes ruhadarab készítésének évét. A Néprajzi Múzeum fényképtára több tucat, szépen színezett fényképet őriz a fényképszől, de kabinet formátum nincsen közöttük. A különösen szép színezés, a hátlapon olvasható német nyelvű, szabatos felirat arra utalnak, hogy az 1868–70 között készült nagytás valamilyen kiállításra készülhetett.

Őrök egy 1846 körül készült, magyar, hatodlemez *daguerrotypiát* is. Flesch Bálint és mások kutatásai szerint a bizonyíthatóan magyar, fennmaradt és ismert *daguerrotypiák* száma nem éri el az ezret sem. Ennek az installáció nélküli ősfényképnek az igazi *különlegessége* még sem (csak) ez, hanem az, hogy Vachott Sándor (1818–1861) író, költő, ügyvéd egyetlen fennmaradt fényképe! Sajnos a felvétel állapota viseltes, így bármennyire fáj is, kénytelen leszek megválni tőle, remélve, hogy méltó helyre kerül, ahol megfelelő eszközökkel állapotának lassú romlását meg lehet állítani.

Licskó János: Ismeretlen férfi portréja Széchenyi szoborral, 1863 k, albumin, vizitkártya

Gyűjtési módszered a magyar arcképek arzenáljához vezetett. A Magyar Nemzeti Múzeum Fényképtára is rendelkezik hasonló gyűjtéskörrel. Számos más gyűjtő is ezt a tematikát választotta, amelyet azonban a múzeumi feldolgozottság nem segít. A gyűjtőtársak alakítottak egy közösséget a flickr-en. A saját képek meghatározásához közös ismeretekre volt szükség. A tagok a tudás közkinccsé tételére, egymás segítésére ösztönöztek.

A magyar flickr-közösség tulajdonképpen „magától” jött létre, évek alatt.⁵ Erről nyilatkozni nem feladatom, nem

is tudnék bővebben, mert a legrégebbi idők tanúi mások mellett Fodor István, Grégász Miklós, Kristóf Gabriella, Mészöly Nóra és Torjay Valter voltak. Sokan mások és magam is csak évek múlva kezdtünk képeket megosztani. Utóbbiak közül kiemelendő Philpott Beatrix csodálatos kollekcója. A közösség Mészöly Nóra időelőtti halálával (2016) meglazult, de a képek túlnyomó többsége ma is elérhető. Ezen a felületen publikáltam a teljes Bazár-albumot, és Haberfeld Károly egyik érdekes fényképsorozatát is. Mindazonáltal a fent lévő képeim száma elenyésző mások többes közzétételeihez képest.

Ország(h) Antal: *Arany János és családja*, 1863, albumin, vizitkártya
Meghívó az Arany János kiállítás egyik fényképezési programjára, 2018 május 24.

Újabbán a gyűjtők nem teszik közszemlére tárgyaikat, mert elterjedt a képek lemásolása és engedély nélküli közlése. Mivel egy-egy képnek több nagyított változata létezik, nehéz bizonyítani a tulajdonjogot. Elég egy kis photoshop belenyúlás és már született egy újabb verzió. Mi a célja egy 19. századi arcképgyűjteménynek? Gondolok itt Ország(h) Antal fényképész esetére, aki lefényképezte Arany Jánost és családját.

Volt egy többszörösen különleges, úgynevezett papír porcelánkép vizitkártyám, amely Arany Jánost és családját ábrázolja. Korábbi előéletéről annyit tudok, hogy egykoron Vasberényi Géza (1894–1981) Petőfi-kutató hatalmas gyűjteményének része volt, aki valamikor a két háború közötti években vásárolhatta. Egy általa összeállított albumban került szüleimhez, ahonnan majd 30 év után, jelen évtized elején került a birtokomba. Ez a felvétel fordított állásban, a *Vasárnapi Újság* rossz reprodukciói alapján lett ismert. A Petőfi Irodalmi Múzeum készült az Arany János emlék-évre (születésének 200. évfordulója alkalmából), amely számos kiállításra, anyaggyűjtésre adott lehetőséget. Így E. Csorba Csilla neves fotótörténész által a Petőfi Irodalmi Múzeumban idén rendezett *Ország(h), város, híres ember*

című kiállításra a múzeum megvásárolta tőlem ezt a képet és erre alapozva nagyon szép kiállítást rendezett. Megvizsgálták az Arany család tagjainak egymáshoz fűződő viszonyát, hiszen felmerült, hogy a kissé oldalt ülő költőt később applikálták a képre. Az eredeti pozitív vizsgálata kiderítette, hogy ebben az esetben nem montázsról van szó.

A *Vasárnapi Újságban* megjelent kép felirata 1914-ben: „Arany János családjával – kiadatlan kép 1863-ból, Arany Juliska esküvője alkalmából.” Ugyanez a meghatározás mind a mai napig számos kiadványban visszatér. Gyöngyössy László így írt akkor a képről: „Ez az egyetlen csizmás képe a nagy költőnek, s a fénykép egy jómódú szalontai nemzeti úr családját mutatja be a közönségnek, a milyennek indult, amíg költői sikerei el nem vadították a szülőföldtől.”⁶

1946-ban a *Huszedik Század* azt írta a képről, hogy eredetije Széll Kálmán nyugalmazott esperes és szalontai református pap birtokában volt. „Sikerült másolata a nagyszalontai Csonka-toronyban, az Arany-múzeumban látható Széll Kálmán gondoskodása folytán.”⁷

A kiállításon láthattunk egy berendezett fényképezési műtermet, korabeli pesti épületeket, fényképezési munkákat és Arany Jánoshoz kötődő relikviákat. Egy

BORSOS ÉS DOCTOR.

Borsos-Doctor: *Borsos József* önarcképe, 1863, albumin vizitkártya

önálló szoba foglalta össze a neves festő-fényképész Ország Antal munkásságát. Fennmaradt képeinek kis száma miatt a képek összegyűjtése nagyon érdekes, de nehéz vállalkozás. Bár megjelent egy Arany János ikonográfia a kiállítás égisze alatt, de Csorba Csilla tovább dolgozik egy olyan ismertetőn, amely magába foglalhatná Ország Antal párizsi és pesti munkásságát is, hiszen a kiállítás keretében gyűjtők is bemutatják a magántulajdonban lévő anyagukat. Előkerültek eddig nem publikált grafikai és fényképészeti munkái is. Flesch Bálint egészen az év végéig vizsgálja a porcelán fényképészet vegytani oldalát, mindezen kutatások által Arany János és a korabeli színészek arcképei is újra, más szemszögből kerülhetnek előtérbe.

Simonyi Antal fényképeinek összegyűjtése aprólékos és ma már főként pénzigényes vállalkozás. Egy 19. századi fényképésznek 30000–40000 darabos életműből összegyűjteni x mennyiséget, mit jelenthet? Saját tapasztalatom az, hogy Borsos József és társa Doctor Albert életművét sem lehetett lezárni, 3000 darab került be a múzeumi rendszerbe: főként hírességek: arisztokraták és művészek. De mindig felbukkan újabb és újabb darab, leggyakrabban a köznép: a polgári réteg ismeretlen arcai. A 3000 darab jó mintát ad az elemzéshez, de nem nevezhető *œuvre*-nek, megvalósíthatatlan most egy teljes feldolgozás.

Célom jelen idő szerint legalább 1000 Simonyi alkotás összegyűjtése és kiadása. Mindehhez hozzávéve a flickr gyűjteményekben, könyvekben, és más internetes közlésekben található műveit, a kiadványban összegezni szeretném a gyűjtés és a kutatások során szerzett ismereteimet, tapasztalataimat. Simonyi fényírdájának történetét tanulmányozva már most jól kirajzolódik, hogy míg kezdetben látogatta az arisztokrácia és az ország minden nevezetes férfinja és asszonya, addig a nagy költséggel épített, új, fényűző műteremépülete megnyitásakor már jórészt csak a pesti polgárság köréből kerültek ki vendégei. A régi, elit közönség a divatok szeszélye szerint kevés kivétellel elmaradt, más fényképészek műtermét „kapta fel”. Hasonló folyamatok játszódtak le Borsos József és Mayer György esetében is, pedig ez a három műterem a kiegyezésig szinte uralta a pest-budai fotópiacot. Ez még csak nem is hazai sajtóság, Disderi, a vizitkártyák atyja és Nadar párizsi fényképészek esetében is hasonló folyamat figyelhető meg.

A digitális korszak afelé halad, hogy az erős érdeklődés miatt minden fent lesz a hálón. Ebben az esetben a digitális gyűjtemény szinte értelmet veszti: csak az a munka marad meg sokáig, amelyet a képek meghatározásába fektetettek. Érdemes ezen gondolkodni?

Mindenképpen érdemes. Napról napra, ha lassan is, egyre több fotó található meg az interneten, de ez mindig csak részlet marad, bár egyre nagyobb perspektívával. Jó lenne valamikor egy átfogó, nagy nemzeti fotóadatbázis, jól programozva, és áttekinthetőn tagelve, pontosan meghatározva a képeket, kartonokat stb. Ezt én manapság nagyon messzi jövőnek látom, legalábbis a 19. századi fényírdák esetében!

Érdemes a jövővel foglalkozni? Mi lesz egy ilyen gyűjtemény sorsa? A recto-verso bázis miként tagozódhatna be egy digitális könyvtárba? Érdemes-e a fényképek árának fölfelé szárnyalásából arra következtetni, hogy a papírképek elfogytak, hogy a fokozatos szelekció miatt egyre kevesebb a régi papírképek mennyisége?

Értelemszerűen egyre kevesebb lesz a piacokon a képek száma. Telnek az évek, mind távolabb az az idő, amikor ezek a felvételek születtek. Egyre több a gyűjtő is, sok fénykép kerül közgyűjteménybe, és nem lehet elenyésző mennyiség az sem, amit kidobnak. A hagyatékokban is egyre ritkábban kerül elő, nemcsak a 19. századi, hanem lassan a két háború közti időszakból való nagy mennyiségű papírrégiség.

Fejezzük be valami általánosabb gondolattal, vagy valami szép idézettel, hogy mit jelent számodra a fénykép? A mindennapi munkán, a megélhetésen túl, ugye téged is valami elemi erővel húz feljűk?

Természetesen! Számomra a fénykép (és a kézírások is) a múltat rejtő emlékezet. A mai kor embere vagy talál ezekkel a tárgyakkal, a róluk ránk néző őseinkkel, tájakkal, városokkal kapcsolatot, vagy nem; és ha nem, azt keresni és esetleg megtalálni sohasem késő.

Idézetként álljon itt Zsámboki Réka versének részlete:

„valami, bármi, minden, semmi,
akármivé csak te tudod tenni,
és nincs is, ha úgy akarod,
a létezés hatalmát is te adod.”⁸

¹ 1997, Budapest, Magyar Nemzeti Múzeum, 304.

² CSORBA Csilla: *Jókai ikonográfia*, Budapest, Petőfi Irodalmi Múzeum, 1981, 52.

³ „Madách Imre ismeretlen fényképe nőtlen korából”, *Magyarság*, 1928. október 7., 4.

⁴ CLAIR Vilmos: *Magyar párbajok*. I., Budapest, Singer és Wolfner, 1931, 227–228.

⁵ <https://flickr.com> – Ingyenes fényképmegosztó weboldal és online közösségi

platform. A képeket kulcsszavakkal és címkékkel (*tag*) lehet ellátni, így keresni lehet köztük.

⁶ GYÖNGYÖSSY László: „Arany János családjának fényképe”, *Vasárnapi Újság*, 1914, 511.

⁷ „Arany János és családjának fényképe”, *Huszadik Század*, 1946. október. Online változat: huszadikszazad.hu

⁸ ZSÁMBOKI Réka: *Nem vagyok robot*, [Budapest, Szerző, 2018], 71.

Dax I.: *Ismeretlen férfi lefejezett portréja*, (Güns vagyis Kőszeg), 1860-as évek első fele, albumin, vizitkártya